

Strategija

Uvod

Od 1989. godine, u zemljama centralno-evropskog regiona se odvija proces transformacije njihovih političkih, ekonomskih i socijalnih sistema. U bližoj istoriji ne postoji primjer za ovakav obim ekonomskih reformi i političkih promjena. Posmatrajući proteklu deceniju, mogu se primijetiti značajne promjene u čitavom regionu.

Suštinski element političke i ekonomske transformacije u bilo kojoj zemlji je stvaranje privatnog sektora, razvoj preduzetništva i stvaranje malih i srednjih preduzeća (MSP). Ovo treba da postane vodeća snaga u ekonomskom razvoju. MSP stimulišu privatno vlasništvo i preduzetničke sposobnosti. Ona su fleksibilna i mogu se brzo prilagoditi na promjenu ponude i tražnje na tržištu. Ona stvaraju zaposlenost, promovišu diverzifikaciju ekonomskih aktivnosti, podržavaju održivi rast i daju značajan doprinos izvozu i trgovini.

Vlada Republike Crne Gore:

- Prepoznajući potencijalni doprinos malih i srednjih preduzeća ekonomskom rastu, otvaranju novih radnih mjesta, inovacijama, transferu tehnologije i dostignućima u socijalnom i ekonomskom usklađivanju u Crnoj Gori;
- Polazeći od postojećih ograničenja za razvoj malih i srednjih preduzeća, niskog nivoa biznis znanja, regulativne i administrativne barijere, ograničenog pristupa raspoloživim izvorima finansijskih sredstava na srednji i duži rok, neadekvatnog pristupa izvorima poslovnih i tržišnih informacija i ograničene raspoloživosti specijalizovanih poslovnih usluga;
- Uzimajući u obzir najbolja međunarodna iskustva iz oblasti razvoja malih i srednjih preduzeća i propise iz Deklaracije UN-a o Saradnji u Razvoju malih i srednjih preduzeća u oblasti Sjevero-istočne Evrope, čiji je potpisnik i Crna Gora;

Ovim:

Usvaja Politiku Strategije razvoja malih i srednjih preduzeća.

Ciljevi

U skladu sa "Strategijom ekonomskog razvoja za 2002-2005", Vlada Republike Crne Gore u tom periodu ima sljedeće ciljeve:

1. Povećanje broja malih i srednjih preduzeća registrovanih u privatnom sektoru, koja zvanično posluju.
2. Postizanje veće raznolikosti i integrisanosti ekonomske aktivnosti, povećavajući učešće malih i srednjih preduzeća koja se baziraju na proizvodnji i ne-trgovačkim uslugama.
3. Značajno povećati učešće malih i srednjih preduzeća u odnosu na mikro-preduzeca u ukupnoj strukturi preduzeća.
4. Povećati konkurentne aktivnosti malih i srednjih preduzeća u ekonomskim sektorima u kojima Republika Crna Gora zavisi od uvoznih dobara i usluga; i povećati učešće malih i srednjih preduzeća u prihodima od izvoza.
5. Povećati učešće domaćih malih i srednjih preduzeća u inostranim strateškim savezima i aranžmanima zajedničkih ulaganja (joint ventures).
6. Povećati učešće malih i srednjih preduzeća u Bruto društvenom proizvodu.
7. Povećati udio malih i srednjih preduzeća u ukupnoj zaposlenosti.

Za potrebe ove strategije definicija za mikro, mala i srednja preduzeća prati standarde EU u pogledu broja zaposlenih. Mikro preduzeća se definišu kao ona koja imaju manje od 10 zaposlenih, mala preduzeća su definisana kao ona koja imaju do 50, a srednja ona koja imaju do 250 zaposlenih.

Vlada RCG je u potpunosti posvećena uspostavljanju kvantitativnih podataka koji bi bili osnova da bi se mogli kvantifikovati i pratiti gore navedeni ciljevi, saglasno sa reformom računovodstvenih standarda i statistike.

Pristup

Vlada Republike Crne Gore uviđa da gore navedene ciljeve ne može ostvariti sama. Uspješna realizacija ove strategije zahtijeva zajedničke, koordinirane napore niza subjekata, uključujući Vladu, međunarodne kreditne institucije, inostrane donatore, nevladine organizacije, poslovno-zastupničke organizacije, poslovni konsalting i savjetodavne usluge, kao i mala i srednja preduzeća.

U isto vrijeme, Vlada takodje uvidja da se njena uloga u postizanju ovih strateških ciljeva i njeni odnosi sa partnerima moraju dalje razvijati u toku ove primjene, fokusirajući se u početku na mjere promovisanja preduzetništva i uspostavljanja odgovarajućeg okvira za razvoj malih i srednjih preduzeća. Kada ove mjere počnu djelovati, učešće Vlade će se znatno smanjiti i svesti na pružanje osnovnog poslovnog obrazovanja i informacija koje ne obezbijedjuje tržište.

Prioriteti

Promovisanje preduzetništva

Nivo preduzetničkih aktivnosti u Crnoj Gori je trenutno na veoma niskom nivou po međunarodnim standardima, uzrokovan nepostojanjem tradicije, prethodnim ekonomskim sistemom, ratnim okruženjem i ekonomskim sankcijama. Da bi omogućili Crnoj Gori da postane konkurentna u međunarodnoj tržišnoj ekonomiji, neophodno je da se preduzmu svi koraci u cilju podrške razvoja preduzetništva. Osim preduzimanja mjera koje bi gradjanima olakšale osnivanje i vođenje poslovanja, zahtijeva se i uska saradnja sa medijima i ostalim "kreatorima mišljenja" kako bi se naglasile korisne strane preduzetništva i privatne inicijative, kao alternative zaposlenosti u državnim firmama i u Vladi, i kako bi se kreirao pozitivan "uzor-model" za preduzetnike. Predloženo je da se:

- Istraže mehanizmi za promociju preduzetništva putem partnerstva između Vlade, predstavnika preduzeća, edukatora, medija i predstavnika slobodne štampe, obezbjeđujući različite oblike komunikacije (okrugli stolovi, promotivni seminari, posebne emisije o malom i srednjem biznisu, biznis klubove itd.)
- U saradnji sa obrazovnim institucijama i komercijalno-bankarskim sektorom, organizovati kontinuirane promotivne projekte (projekat "mladi u biznisu").
- Pokrenuti poseban specijalizovani magazin, koji bi posebno imao za cilj promociju razvoja malih i srednjih preduzeća i objavljivao "primjere uspjeha" iz ovog sektora.

Pružanje poslovnog obrazovanja

Konkurentan sektor malih i srednjih preduzeća ne zahtijeva samo hitno stvaranje "preduzetničke kulture", već i razvoj i primjenu savremenih poslovnih vještina u oblastima kao što su menadžment, finansije i računovodstvo, marketing i razvoj kadrova. Formalno obrazovanje mora odigrati ključnu ulogu u razvoju ovih vještina, dajući ljudima poslovne koncepte i tehnike, koje mogu biti primijenjene i razvijene u praksi. Vlada Republike Crne Gore je svjesna da ima ključnu ulogu u pružanju ovakvog obrazovanja i naglašavanju hitnosti privatnih inicijativa za obrazovanje na raznim nivoima. U skladu sa tim predlaže se da se:

- Ispita mogućnost uvođenja programa za razvoj osnovnih bisnis vještina u tercijalni sector obrazovanja širom Republike.
- Obezbjedi osnovno poslovno obrazovanje i obuku početnicima i onim preduzetnicima koji se nalaze na samom početku poslovanja. U realizaciji ovih formi edukacije koristićemo međunarodno iskustvo u kreiranju i sprovođenju ovih programa gdje je god to moguće.

- Aktivno promoviše i podrži pripremanje obuke za menadžment na visokom nivou, preko razvoja programa biznis studija na Univerzitetu. Biće preduzeti koraci za ispitivanje mogućnosti organizovanja MBA (Master of Business Administration) i/ili korespondentskih kurseva sa stranim Univerzitetima, što bi ohrabrilо crnogorske studente u sticanju međunarodno priznatih kvalifikacija u menadžmentu.

Obezbjedenje lojalne/fer konkurencije

Da bi se u potpunosti realizovao preduzetnički potencijal od vitalnog je značaja postojanje fer konkurencije i jednakih uslova za poslovanje. Iskustva ostalih zemalja jasno pokazuju da onamo gdje je postojala zaštita od konkurencije, bilo zloupotrebom monopolskog položaja ili izbjegavanjem poštovanja regulative i poreskih obaveza, dolazilo je do direktnog pada kvaliteta proizvoda i usluga kao i do porasta njihovih cijena za krajnjeg korisnika. Rješavanje problema nelojalne konkurencije je od vitalnog značaja da bi se obezbijedila osnova za stabilan rast na dugi rok, i obezbijedilo da najbolje firme opstaju i budu konkurentne na domaćem i međunarodnom tržištu. Vlada Republike Crne Gore je posvećena ovom cilju i već je započela jedan ambiciozan ali ostvarljiv plan borbe protiv najvećeg izvora nelojalne konkurencije, sive ekonomije. Pored toga da bi olakšao ukupan teret u smislu poslovne regulative i administracije, u toku perioda koji obuhvata strategija, predlaže se:

- Da se primijene rigorozni programi edukacije za javne službenike zadužene za implementaciju i praćenje nove regulative, uključujući nove zakone o porezima i preduzećima.
- Da se uvedu nove administrativne procedure vezane za zakonodavstvo i regulative koja se odnosi na preduzeće, a koja ide u pravcu podsticanja da se osigura veća konzistentnost u impementaciji i obaveznosti.
- Da se uvede strožiji monitoring i vrednovanje procedura u odnosu na novu i postojeću regulativu/zakonodavstvo.

Smanjenje regulative i administrativnih barijera za razvoj poslovanja

Vlada Republike Crne Gore uviđa da ima veoma važnu ulogu u regulisanju aktivnosti privatnog sektora. Takođe uviđa da preobimna, loše koncipirana i često podložna promjenama regulative može ugušiti preduzetništvo i sprečavati privredni razvoj, tako što ce povećavati administrativni teret na poslovanje i ohrabrivati bijeg u neformalni sektor. U tom smislu Vlada se zalaže za postizanje prikladnog balansa regulative, koji će biti konzistentan sa njenim obavezama u sferi socijalne politike i potrebe da se promoviše ekonomska tranzicija i rast, prepoznajući da troškovi koji proizilaze iz primjene regulative proporcijalno više pogađaju male nego veće firme. U tom smislu predlaže se:

- Završi tekući posao na procedurama za registraciju preduzeća. U skladu sa okvirom novog zakona za poslovne organizacije, neophodno je obezbijediti preduslove za pojednostavljenje i skraćenje procedura registracije.
- Nastavi se sa skraćanjem procedura za dozvole i odobrenja, kako bi se odredile oblasti u kojima bi se sadašnja pravila i njihova administracija usmjerila u skladu sa najboljim međunarodnim iskustvima.

Uprošćavanje sistema poslovnog oporezivanja

Jednostavan i transparentan poreski sistem koji uzima u obzir specifičnosti sektora malih i srednjih preduzeća, je osnovni preduslov za rast tržišne ekonomije. Iz ovog razloga je Vlada Republike Crne Gore već preduzela značajne korake ka uprošćavanju poreskih mjera koje pogađaju mala i srednja preduzeća, uključujući i nove poreske zakone kao i reviziju poreza na lični dohodak i profit. Od iste važnosti su i koraci koje je Ministarstvo Finansija preduzelo kroz unifikaciju poreskog administrativnog sistema, i odnose se na uobličenje djelovanja ovog sistema kako bi se osigurala veća disciplina i transparentnost. U toku perioda sprovođenja ove strategije, predloženo je da se:

- Ispita postupak za dalje revizije poreskih zakona usmjerenih na smanjenje opterećenja malih i srednjih preduzeća i ohrabrivanje znatno unaprijeđenih nivoa dobrovoljnog povinovanja. U razvoju novih poreskih mjera, uključujući i potencijalne poreske pauze, smanjene pragove, usmjerene zadatke, mehanizme isplate itd, obratićemo posebnu pažnju na najbolja OECD-a iskustava iz ove oblasti.
- Pažljivo analizirati i popraviti sadašnje zakone i pravila vezana za oporezivanje zaposlenih i dovesti ih u sklad sa "konkurentskim" privredama.

Ohrabriti formiranje privatnih Poslovnih udruženja

Vlada Republike Crne Gore uviđa da u razvijenim tržišnim privredama, poslovna udruženja igraju ključnu ulogu u

iskazivanju potreba malih i srednjih preduzeća i utiču na Vladu kako bi se usvajale promjene. Sektorska poslovna udruženja takođe moraju odigrati ključnu ulogu u širenju informacija svojim članovima, pružanju specijalizovanog obrazovanja, promovisanju internacionalizacije, uspostavljanja i održavanja kvalitativnih standarda, stalno smanjujući potrebu za vladinim regulativama. Da bi se promovisao razvoj asocijacija privatnika, Vlada predlaže da se:

- Saraduje sa postojećim poslovnim udruženjima i da se podrži razvoj novih poslovnih udruženja koja mogu dati razumne garancije za zastupanje intereresa preduzeća u svojim sektorima i/ili oblastima.
- Traže načine za uključjenje legitimnih poslovnih udruženja u vladinoj politici, posebno u procesu donošenja odluka na nacionalnom i lokalnim nivoima.
- Podrži dalji rad u ovoj oblasti preko međunarodnih donatorskih organizacija i da se brzo reaguje na prijedloge koji proizilaze iz tog rada.

Poboljšati pristup poslovnim informacijama

Trendovi razvijenih tržišnih privreda govore da je u toku poslednje dekade, pristup informacijama (o novim proizvodima i procesima, konkurentima, trendovima, novim tržištima i klijentima) postao sve bitiniji u određivanju konkurentnosti. Ovo je poslovanju u Crnoj Gori stvorilo nedostatke, jer su izgubljena tržišta koja su bila uspostavljena u bivšoj Jugoslaviji, a i postojao je dug period ekonomskih sankcija tokom kojeg je pristup međunarodnim tržištima bio nemoguć. Kao posljedica, poslovanje u Crnoj Gori mora brzo stvoriti osnove ukoliko se želi uspješno učestvovati na domaćim i inostranim tržištima. Da bi pomogla preduzećima u ovom procesu, Vlada predlaže da se:

- Osnuje mreža Regionalnih Biznis Informacionih Centara (RBIC). U toku strateškog perioda, ukupno sedam centara će biti osnovano, da bi omogućili preduzećima širom zemlje raspoložive informacije. Centri će biti locirani u lokalnim vladinim kancelarijama i pružaće osnovne informacije preduzećima u cilju lakšeg registrovanja djelatnosti i radi identifikovanja izvora za finansiranje malih i srednjih preduzeća i specijalizovanog tehničkog savjetovanja, kao što je na primjer poslovno planiranje. Centri će takodje obezbijediti prostorije za konsultacije i internet pristup za registrovane korisnike
- Osnuje **Euro info korespondentni centar (EICC)**. EICC će biti osnovan u Podgorici i pružaće usluge preduzećima u formi davanja informacija o Evropskim standardima i tržištima kao i o organizaciji disciplina na evropskom tržištu, uključujući unutrašnje i spoljašnje odvijanje prodaje. EIC će širiti informacije na regionalnom nivou preko predložene mreže Regionalnih Poslovno Informacionih Centara.

Poboljšati pružanje poslovnih usluga

U poređenju sa razvijenim tržišnim privredama, pružanje poslovnih usluga u Crnoj Gori je jako ograničeno. Usluge kao što su računovodstvo, planiranje poreza, pravni savjeti, informacione tehnologije i konsultativni menadžment su uvijek neophodna pomoć prilikom osnivanja i rasta poslovanja, dok su u isto vrijeme i jako važni izvori ekonomskih aktivnosti i zaposlenosti u krugu svojih djelatnosti. U skladu sa tim, Vlada Crne Gore je obavezna da podržava razvoj poslovnih usluga. Predloženo je da se:

- Nastavi podržavanje programa za obučavanje, koje podržavaju međunarodne donatorske organizacije sa ciljem obuke profesora i specijalista za pružanje poslovnih usluga u privatnom sektoru. Postojeći programi u ovoj oblasti će biti revidirani kako bi se uspostavio njihov uticaj i formirali novi programi koji bi bili adresirani na nedostatak postojećih klauzula.
- Podrže prijedlozi Evropske Agencije za Rekonstrukciju i Razvoj da se obezbijedi obuka subjekata koji bi pružali poslovne usluge preko Menadžment programa Evropske Banke za Rekonstrukciju i Razvoj, i na taj način se obezbijedio razvoj privatnog konsaltinga.
- Da se pruži obuka lokalni Vladinim službenicima zaposlenim u RBIC da bi mogli pružati tražene informacije korisnicima, poštujući Vladinu regulative i zakonodavstvo koje se tiče MSP. U početnoj fazi implementacije ove strategije, poseban akcenat će se staviti na informisanje firmi/preduzetnika vezano za trgovačke i poreske zakone. Savjeti vezani za Vladine zakone i regulative će biti striktno ograničeni na pitanja usklađivanja.

Olakšati pristup raspoloživim finansijskim sredstvima

Vlada Republike Crne Gore uvidja da je manjak pristupa raspoloživim izvorima finansija glavna prepreka malim i srednjim preduzećima koja žele da investiraju i rastu, pogotovo za ona koja su tek osnovana ili u početnim fazama poslovanja, i kojima su potrebne pozajmice u roku dužem od jedne godine. Vlada takođe uviđa da bi u toku tranzicije ka tržišnoj ekonomiji ključna uloga države trebalo da bude omogućavanje finansiranja od strane

profesionalnih institucija (banke, garanti fondovi, mikrofondovi...), prije nego kreditiranje od strane države. U skladu sa tim je predloženo da se:

- Nastave naporu restrukturiranja komercijalno-bankarskog sektora, u cilju podržavanja jače konkurencije i povećanja količine i kvaliteta zajmova datih domaćim malim i srednjim preduzećima u skladu sa međunarodnim pravilima i zahtjevima kreditiranja.
- Saraduje sa međunarodnim kreditnim institucijama koje izražavaju volju da otvore nove kreditne linije u Republici Crnoj Gori. Posebni napor će biti preduzeti kako bi se privukla pažnja međunarodnih programa za pružanje finansijske podrške, koji u isto vrijeme povećavaju kapacitete komercijalnih banaka i podržavaju veću kreditnu konkurenciju.
- Promovisati povećanje konkurencije u mikro-finansiranju, preko dalje saradnje sa međunarodnim kreditnim institucijama i ne-vladinim organizacijama koje su aktivne u ovoj oblasti.
- Istražiti mogućnost osnivanja novih vidova finansiranja malih i srednjih preduzeća, adresirane na tekuće i novonastale nedostatke tržišnih klauzula. Početni napor će biti fokusirani na traženje mogućnosti formiranja privatnih garantnih fondova i javnih garantnih institucija, kao mehanizama za podstrek povećanog kreditiranja malih i srednjih preduzeća kroz komercijalno-bankarski sektor.
- Kreirati takvu regulative, zakonodavstvo i efikasne instrumente oporezivanja koje će ohrabriti stvaranje i rast novih malih i srednjih preduzeća i mikro-kreditnih institucija.

Primjena, Nadgledanje i Ocjenjivanje

Koordinacija primjene ove strategije za razvoj malih i srednjih preduzeća kao i nadgledanje njenog razvoja su primarne odgovornosti Vladine Agencije za Razvoj malih i srednjih preduzeća, koja je osnovana u decembru 2000. godine. Da bi se ispunile ove obaveze, predočeno je da će ova Direkcija sve više saradivati sa nastajućim organizacijama koje će zastupati privatni sektor u Crnoj Gori, kako bi se osiguralo razumijevanje potreba za razvoj malih i srednjih preduzeća. Vlada će takodje stvoriti mehanizme koji će omogućiti Agenciji da efikasno koordinira rad čitave linije ministarstava koja će biti odgovorna za implementiranje djelova strategije kao i drugih institucija i stranih donatora aktivnih u sektoru malih i srednjih preduzeća.

Da bi bili sigurni da je Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća u mogućnosti da odigra svoju ulogu na efektivan način, i da su Vlada, partneri malih i srednjih preduzeća i građani Republike Crne Gore vjerodostojno obaviješteni o napretku u postizanju ove strategije, predlaže se da se:

- Popravi i ažurira nacionalna statistika vezana za praćenje poslovanja, u skladu sa EUROSTAT-ovim i OECD-ovim međunarodnim računovodstvenim standardima. To bi pružilo tačnije i blagovremenije informacije o inter alia stopama otvaranja novih poslova kao i učešću malih i srednjih preduzeća u bruto društvenom proizvodu, zapošljavanju i porastu izvoza.
- Olakšati razvoj savjetodavnog organa malih i srednjih preduzeća (čiji su članovi ključni predstavnici legalnih malih i srednjih preduzeća) koji bi se povezao sa Agencijom za razvoj malih i srednjih preduzeća preko primjene i nadgledanja strategije i pomogao Vladi u procjenjivanju efektivnosti i efikasnosti Agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća.

U sklopu okvira ove strategije, Direkcija za razvoj malih i srednjih preduzeća će biti odgovorna za izlaganje nacрта godišnjeg akcionog plana koji će sadržati specifične akcije, odgovornost za implementaciju, učinak i detaljan raspored. Vlada će sprovesti nezavisno ocjenjivanje učinka Agencije za razvoj malih i srednjih preduzeća, u skladu sa ovom Strategijom i njenim akcionim planovima za prvu i drugu godinu.